

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.9.6>

УДК: 331.5

О. О. Кундицький,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7848-4717>

ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

O. Kundytskyi,

Doctor of Economic Sciences, Proffesor, Profeesor at the Department of Management, Lviv National University after Ivan Franko

PROBLEMS OF THE DOMESTIC LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF WAR

У статті розглянуто основні проблеми і зміни на ринку праці України після початку активних бойових дій 24 лютого 2022 року.

Досліджено поняття ринку праці в різних економічних школах. На основі цього налізу автором запропоновано своє визначення.

До початку війни в Україні основними чинниками, які впливали на вітчизняний ринок праці були інфляція, економічний розвиток, науково-технічний прогрес. Однак із кінця лютого 2022 року ситуація кардинально змінилася. У статті проаналізовано зміни, які відбулися.

Зазначено, що вплив війни на ринок праці в Україні дуже помітний і це проявляється в тому, що деякі компанії назавжди пішли з ринку, деякі

тимчасово припинили свою діяльність, а інші продовжили працювати у важкі часи. Як наслідок змінюється кількість вакансій, види діяльності кандидатів, регіони та спеціалізації.

Суттєвим чинником змін на ринку праці стали бойові дії. В частині регіонів України ринок праці різко зменшився у зв'язку із руйнуванням підприємств. Також зменшилась активність підприємств у зв'язку із обстрілами та утрудненням роботи.

Проаналізовано кількість і структуру вакансій, а також досліджено зміну винагород під час війни. На основі наведених даних автором розглядаються тенденції розвитку ринку праці в найближчий період.

The article discusses the main problems and changes in the labor market of Ukraine after the start of active hostilities on February 24, 2022.

The concept of the labor market in various economic schools has been studied. Based on this finding, the author proposed his definition.

Before the beginning of the war in Ukraine, the main factors affecting the domestic labor market were inflation, economic development, and scientific and technological progress. However, since the end of February 2022, the situation has changed dramatically. The changes that have taken place in Ukraine are analyzed.

It is noted that the impact of the war on the labor market in Ukraine is very noticeable and this is manifested in the fact that some companies have permanently left the market, some have temporarily stopped their activities, and others have continued to work in difficult times. As a result, the number of vacancies, types of activities of candidates, regions and specializations are changing.

Remote (distance) work is becoming an essential feature of the modern labor market in Ukraine. Remote work vacancies began to appear intensively with the onset of the pandemic. Starting from March 2022, there is a trend towards maximum distance work.

The hostilities became a significant factor in the changes in the labor market. In some regions of Ukraine, the labor market has sharply decreased due to the

destruction of enterprises. The activity of enterprises also decreased due to shelling and work difficulties.

The number and structure of vacancies were analyzed, as well as the change in rewards during the war. On the basis of the given data, the author examines the trends in the development of the labor market in the near future.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, війна, зайнятість, вакансії, державна підтримка.

Keywords: labor market, workforce, war, employment, vacancies, government support.

Постановка проблеми. Функціонування ринку праці в умовах воєнного стану тісно пов'язане з умовами забезпечення економіки країни робочою силою та підтримці рівня життя населення. Адже за прогнозами світового банку падіння ВВП країни в цьому році може становити 45,1%. Крім того, від початку війни понад 6,5 млн українців як біженці виїхали до сусідніх країн, а 8 млн. – стали внутрішніми переселенцями. Вищенаведені дані стали причиною дослідження структури зайнятості працездатного населення та визначення тенденцій в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча дослідженням ринку праці присвячено значну кількість публікацій представниками різних наукових шкіл в різні періоди по всій планеті, однак його особливості змінюються у залежності від культурних особливостей, економічних та геополітичних умов, розвитку науково-технічного прогресу. Вагомий внесок у дослідження особливостей вітчизняного ринку праці внесли такі українські науковці як Г.Башнянин, В.Вергуна, Л.Гринів, О.Кузьмін, М.Крупка, ДМ.Малий, І.Михасюк, В.Новицького, С.Панчишин, В.Приймак, А.Поручника, О.Рогача, А.Румянцева, О.Сенишин, А.Філіпенка, О.Шниркова, З. Юринець. та ін. науковці.

Водночас, віддаючи належну увагу працям учених у цьому напрямі науки, слід акцентувати увагу на дослідженні вітчизняного ринку праці в умовах війни.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження сутності вітчизняного ринку праці та його особливостей в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Війна – один із найгірших способів вирішення конфлікту, яка має негативний вплив на всі сфери діяльності суспільства. Не виключенням є і економічна сфера, ключовим елементом якої є ринок праці, який трактується автором цієї статті як система відносин, пов'язана із купівлею і продажем робочої сили.

Слід зазначити, що теоретичні аспекти дослідження ринку праці є предметом аналізу в багатьох репрезентативних дослідженнях класичної економічної науки. Найперше хочемо звернути увагу на класиків економічної думки, таких як А. Сміт та Д. Рікардо, які першими почали аналізувати ринок праці в системі економічної рівноваги, а саму працю розуміли як звичайний товар [1, с.636].

На їхню думку, ринок праці характеризується станом рівноваги, тобто встановленням повної зайнятості в умовах досконалої конкуренції. У той же час – причиною безробіття є надрівноважний рівень заробітної плати. Вчення британського економіста А. Сміта базувалося на тезі про вільну конкуренцію як умову оптимального використання матеріальних, фінансових і людських ресурсів. Він показав, що обсяг зайнятості населення в економіці країни визначається середньою заробітною платою робітника. Причому, якщо середній коефіцієнт зростає, шанси на працевлаштування зменшуються [1].

Цю думку підтвердив наступний представник класичної школи Д. Рікардо, який обґрунтував залежність заробітної плати від пропозиції праці [5]. Ця залежність проявляється в тому, що зростання заробітної плати понад мінімальний рівень, необхідний для нормального відтворення населення, є причиною збільшення пропозиції праці, що, у свою чергу, спричиняє зниження заробітної плати. Дж. Б. Сей сформулював закони взаємодії попиту і пропозиції та встановив рівноважні ціни для покупців і продавців, у тому числі й робочої

сили [7]. А. Маршалл і А. Пігу ввели термін гранична продуктивність факторів виробництва, який пояснює необхідність залучення певної кількості праці [4; 5].

У свою чергу, монетарист М. Фрідман зазначав, що рівноваги на ринку праці можна досягти за наявності природного рівня безробіття, і що для відновлення рівноважного рівня зайнятості доцільно використовувати інструменти монетарної політики [8]. Важливим моментом є також те, що ринок праці – це текуче, динамічне середовище, здатне стабільно функціонувати без значного державного впливу та регулювання. Загалом представники неокласичної школи вважали основним регулюючим інструментом ринку праці заробітну плату – ціну праці.

Відповідно до кейнсіанської теорії постійний стан ринку праці вважається незбалансованим, а роль активного регулятора трудових відносин належить державі (ціна робочої сили фіксована і суттєво не змінюється) [2, с.113].

Рівень винагороди за певний вид роботи можна пояснити існуванням кластерів на ринку праці. Тому ринок праці слід розглядати саме з точки зору його сегментарності. Пізніше це поняття було додано до поділу ринку праці на первинний (з привабливими умовами праці, стабільною зайнятістю висококваліфікованих працівників) і вторинний (відсутність умов для професійного розвитку, нестабільність цієї частини ринку праці, що призводить до переміщення працівників). Школа інституційної соціології намагається пояснити особливості функціонування ринку праці з точки зору професійної кваліфікації та соціальної структури трудового потенціалу.

На відміну від сегментованої теорії ринку праці, теорія людського капіталу враховує відмінності в заробітній платі та рівнях продуктивності, а також різні витрати на розвиток працівників і загального населення. У концепції гнучких ринків праці необхідно створити сприятливі умови для мобільності працівників. Особливо це пов'язано з динамічним економічним розвитком, результатом технічного прогресу, врахуванням потреб у робочій силі. Концепція постіндустріального суспільства характеризується аналізом праці, підкресленням нової ролі трудових процесів, інтелектуальних ресурсів,

економічного змісту та сутності праці в контексті технічного прогресу та демократизації трудових відносин. Постіндустріальний етап розвитку економіки змінив якісні характеристики трудових ресурсів, зумовивши появу нових форм зайнятості [2, с.265].

Вплив війни на ринок праці в Україні дуже помітний і це проявляється в тому, що деякі компанії назавжди пішли з ринку, деякі тимчасово припинили свою діяльність, а інші продовжили працювати у важкі часи. Як наслідок змінюється кількість вакансій, види діяльності кандидатів, регіони та спеціалізації.

Зараз на ринку близько 23 тисяч вакансій. Це 22% від довоєнного рівня (на 24 лютого) (див. рис.1).

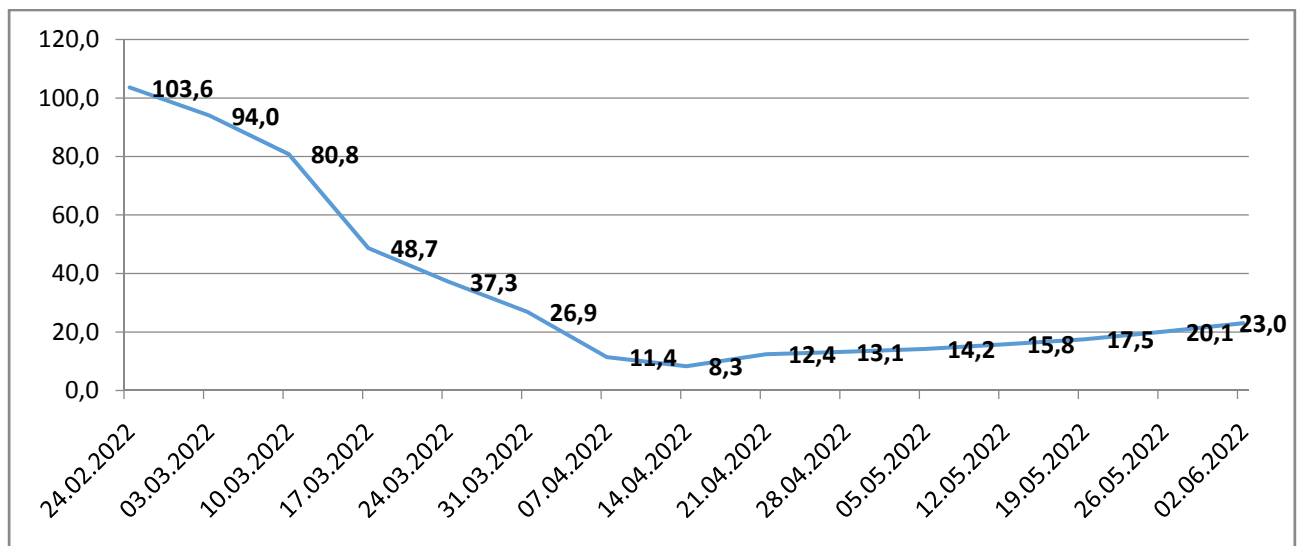

Рис1. Кількість вакансій на Українському ринку праці у 2022 р. [6]

Слід зазначити, що ринок відновлюється, але дуже повільно. Тиждене зростання становить 3-6%. Підтримуючи думку про неспроможність спрогнозувати, як довго ця швидкість може зберігатися, оскільки на цей фактор може впливати багато змінних, хочемо зазначити, що загалом кількість віддалених вакансій в Україні скоротилася вдвічі – з шести тисяч до війни до трьох на початок липня 2022 року.

У більшості випадків вакансії для віддаленої роботи традиційно пропонуються в столиці. Зараз у Києві зосереджено 53% вакансій у формі дистанційної зайнятості. Як і в інших містах, вакансії віддаленої роботи повторюють структуру загального розподілу вакансій усередині.

Структура вакансій в області не змінилася з 50-го дня війни. За кількістю вакансій лідирують Київ, Львів, Дніпро, Одеса, Вінниця. У цих містах, а отже, в цих регіонах зосереджено близько 67% вакансій. Найшвидше зростала кількість вакансій у Києві. До столиці активно повертаються люди, бізнес відновлюється. ТОП-3 категорії вакансій у Києві - ІТ, маркетинг, продажі.

Після 50 днів війни структура пошуку в професійних галузях країни стабілізувалася і зараз виглядає так (див. рис.2).

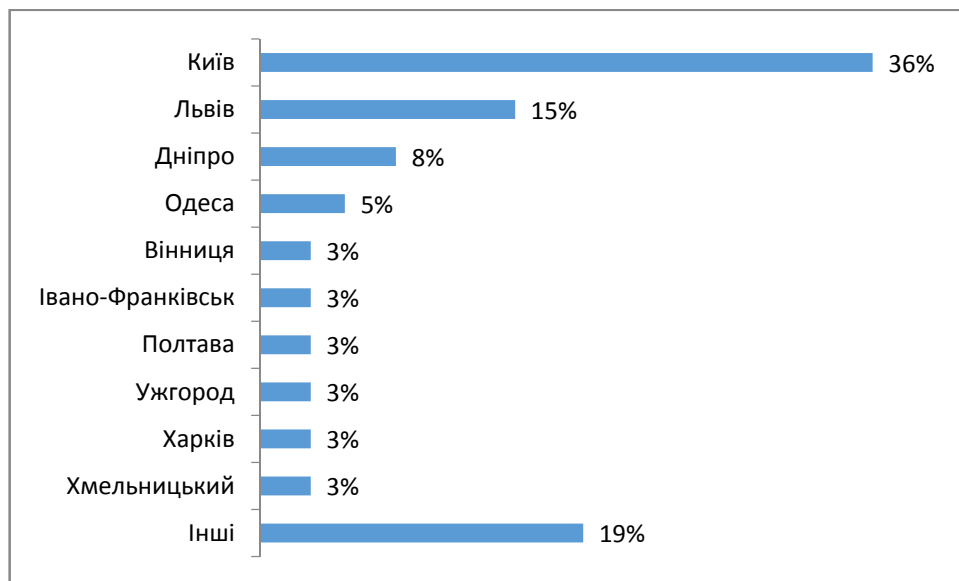

Рис. 2. Структура вакансій в Україні у період воєнних дій [6]

При цьому більшість вакансій припадає на інженерію та виробництво, ІТ, торгівлю, медицину та фармацевтику і концентри.

Основними змінами на 100-й день війни не стали суттєві зміни в сферах знань, за винятком змін між вакансіями у виробництві та ІТ. Назва вийшла в лідери, обігнавши ІТ за кількістю вакансій за рахунок збільшення кількості вакансій у виробничому секторі.

Нижче наведено список найпопулярніших вакансій в Україні та їх зарплати (табл.1).

Таблиця 1. Найбільш популярні вакансії в Україні з березня 2022 р.
[6]

Регіон	Вакансія	Заробітна плата, грн	Регіон	Вакансія	Заробітна плата, грн
Україна загалом	Продавець-консультант	12000	Дніпро	Водій	18500
	Робочий виробництва	12500		Продавець-консультант	12500
	Водій	19000		Робочий виробництва	13000
	Інтернет-маркетинг, SEO, реклама	17500		Бухгалтер	15000
	Бухгалтер	15000		Продажі телефоном	13000
Київ	Інтернет-маркетинг, SEO, реклама	20000	Одеса	Водій	18500
	Продавець-консультант	14500		Продавець-консультант	12500
	Продажі телефоном	16000		Продажі телефоном	14000
	Бухгалтер	19000		Адміністратор офісу	15625
	Водій	20000		Бухгалтер	15260
Львів	Продавець-консультант	12000	Вінниця	Продавець-консультант	9500
	Водій	20000		Водій	16000
	Інтернет-маркетинг, SEO, реклама	17500		Бухгалтер	12000
	Продажі телефоном	14000		Робочий виробництва	13700
	Бухгалтер	14200		Регіональний торговий представник	18122

Важливим є питання матеріальної винагороди. Загалом, якщо порівнювати січень 2022 року з червнем 2022 року, структура базової винагороди суттєво не змінилася. І роботодавці, і кандидати підвищили обмеження розміру премії.

На рисунку 4 наведено найпопулярніші спеціальності дистанційної роботи. Керівники військової кар'єри ті ж, що й до війни (див. рис.3).

Україна	Київ	Львів
Оператор call-центра	Веб-розробник	Веб-розробник
Веб-розробник	Оператор call-центра	Копірайтер
Спеціаліст тех. підтримки	Дизайнер	Оператор
Інтернет-маркетолог	Спеціаліст тех. підтримки	Дідж
Копірайтер	Копірайтер	Перекладач
Одеса	Дніпро	Вінниця
Оператор call-центра	Інтернет-маркетолог	Підтримка споживачів дистанційно
Спеціаліст тех. підтримки	Контент-менеджер	Копірайтер
Веб-розробник	Веб-розробник	Оператор call-центра
Інтернет-маркетолог	Веб-дизайнер	Інтернет-маркетолог
Копірайтер	Перекладач	Викладач (віддалено)

Рис. 3. Найбільш популярні вакансії віддаленої роботи в Україні у період війни [6]

Загалом кількість віддалених вакансій в Україні скоротилася вдвічі. До війни таких пропозицій було близько 6 тисяч, зараз лише 3 тисячі.

Здебільшого вакансії для віддаленої роботи традиційно пропонуються в Києві. Зараз у столиці зосереджено 53% усіх вакансій у формі дистанційної зайнятості. Що стосується інших міст, вакансії віддаленої роботи повторюють структуру загального розподілу внутрішніх вакансій.

Найпопулярніші спеціальності для віддаленої роботи наведені на рисунку 5, причому лідери в затребуваності після війни не змінилися (див. рис.4).

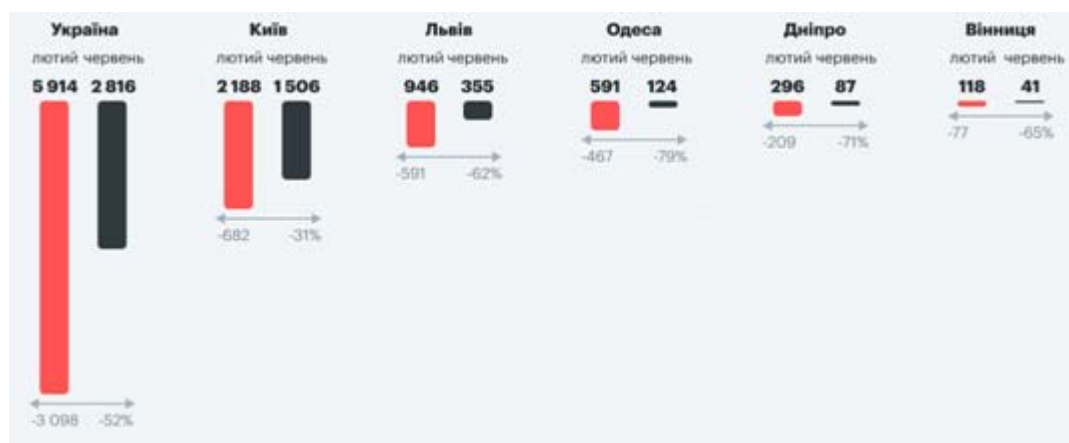

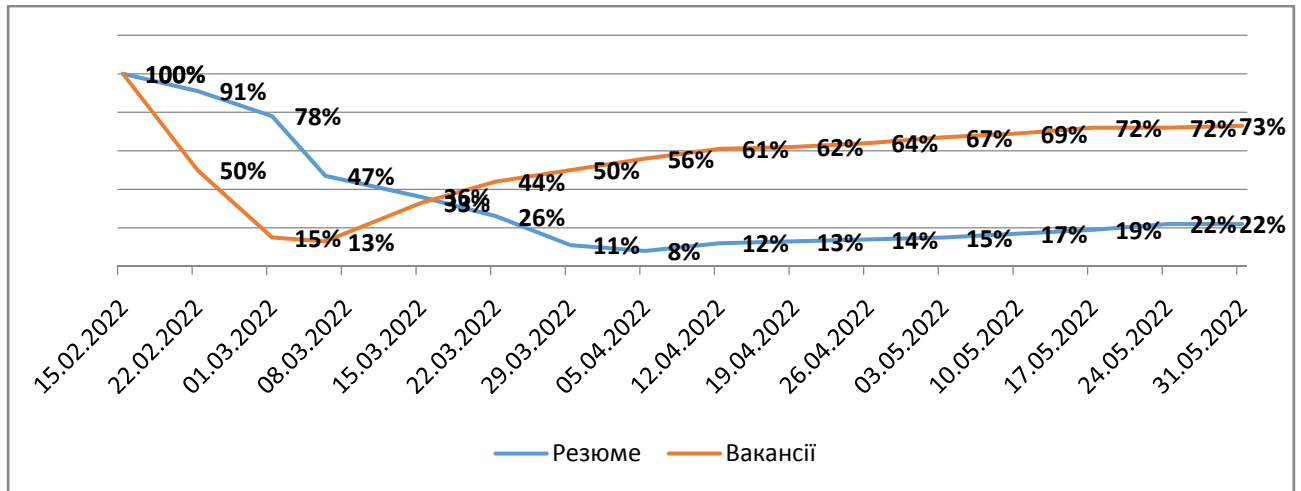
Рис. 4. Вакансії для віддаленої роботи в Україні у 2022 р[6].

Важливим є питання матеріальної винагороди. Загалом, якщо порівняти січень 2022 року з червнем 2022 року, суттєвих змін у основній структурі компенсації немає, навіть спостерігається незначний приріст – 9% (табл.2). Але це в національній валюті, що стосується темпів інфляції і підвищення курсу долара то рівень доходів зменшився майже у двічі.

Таблиця 2. Середній рівень зарплат в Україні у 2022 р. [6]
грн

Місяць	Пропозиція роботодавців	Пропозиція претендентів
Січень	16577	17022
Лютий	16666	18931
Березень	17108	19517
Квітень	17751	18652
Травень	18053	19230
Червень	18101	19287
Зміни за час війни	9%	13%

Станом на сьогодні ринок праці почав адаптуватися до реалій війни. Основною його ознакою є те, що кількість бажаючих знайти роботу зросла, а кількість вакансій зменшилась (див. рис.5). На думку автора цієї статті ця тенденція триватиме до кінця війни.

*100% – базова точка стану ринку перед війною.

Рис. 5. Динаміка вакансій і резюме в Україні у 2022 р. [6]

Загалом українські кандидати на 73% активніші за довоєнний рівень. Якщо вникнути в деталі, то ситуація така ж, як і раніше, яка різниться залежно від напрямку та регіону. На рисунку 8 наведено ТОП-5 сфер бізнесу, а також відсоткові показники активності на довоєнному рівні (див. рис.6).

Порядковий номер напрямку діяльності залежить від кількості дійсних резюме.

% активності від воєнного рівня	Бізнес-напрямок
72%	Торгівля
69%	Водії та кур'єри
83%	Продажі по телефону /Кол-центри
115%	ІТ
120%	Виробництво

Рис. 6. Активність претендентів на працю у 2022 р. [6]

Аналіз динаміки активності претендентів на працю засвідчив що за останні пів року активність кандидатів у виробничій сфері зросла. В основному це пов'язано з тим, що виробничі підприємства в якийсь момент навесні припинили свою діяльність і поступово відновлюють виробництво, тим більше, що попит стимулює пропозицію.

У зв'язку з цим багато кандидатів на ринку праці зараз проходять перепідготовку та адаптуються до існуючих умов ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні дуже важко очікувати якихось позитивних зрушень, щодо відновлення ринку праці. Найбільш реалістичним сценарієм є – адаптація бізнесу до реалій життя, яке передбачає зменшення попиту, що призведе до скорочення кількості послуг і продуктів. Невідворотним результатом того стане звільнення працівників і як наслідок падіння доходів та ріст безробіття.

Навіть якщо війна закінчиться в найближчих пів року багатьом співробітникам доведеться шукати нові посади. У найгіршому становищі опиняться шукачі праці з невеликим досвідом роботи і представники «білих комірців». Актуальними стануть підробітки в кількох різних місцях.

У даному випадку зростає роль держави як основного регулятора. Зокрема дослідження проведенні аналітичним відділом Robota.ua показали чого зараз не вистачає бізнесу, щоб зберегти робочі місця. Так 27% опитаних вважають необхідність запровадження податкових канікул, 25 – очікують допомоги в збереження співробітників, 17 – доступних кредитів, така ж кількість 17 – вважає за необхідне стимулювати попит населення. Лишень 6% вважає що допомога не потрібна і така ж кількість не змогла дати відповідь.

Як бачимо з наведених відповідей назріла необхідність спеціальної державної програми підтримки бізнесу. Проте будь яка програма ефективно тоді , коли має належне фінансове забезпечення. Тому реалістичність такої програми в великій мірі буде залежати від міжнародної допомоги.

В подальших дослідженнях увагу доцільно приділити впливу війни в Україні на європейський ринок праці.

Література

1. Історія економічних учень: навчальний посібник / В.Д. Базилевич В.Д.та ін./ К.: Знання, 2004. 1300 с.
2. Кундицький О., Грициняк О. Теоретичні основи визначення сутті професійно-кваліфікаційного складу робочої сили. *Формування ринкової економіки в Україні*. Наук. зб. Львів, 2012. Випуск 28. С. 111 – 115.
3. Кундицький О.О. Регулювання фінансової бази відтворення факторів виробництва: монографія. Львів: Тріада плюс, 2011. 552с.
4. Marshall A. (1997) Principles of economics. Paperback, Abridged. 319p.
5. Історія економіки та економічної думки : підруч. / В. В. Козюк та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2015, 792 с.
6. Ромашов І. Як змінився ринок праці в Україні за 100 днів війни. *Офіційний сайт міністерства фінансів України*. URL: [https://minfin.com.ua/ua/2022/06/08/86791297/#:~:text=B%20Україні%20після%20100%20днів,йдеться%20в%20дослідженні%20robota.ua.&text=Згідно%20з%20дослідженням%20С%20наразі%20на,\(станом%20на%2024%20лютого\)\(дата звернення: 15.08.2022\).](https://minfin.com.ua/ua/2022/06/08/86791297/#:~:text=B%20Україні%20після%20100%20днів,йдеться%20в%20дослідженні%20robota.ua.&text=Згідно%20з%20дослідженням%20С%20наразі%20на,(станом%20на%2024%20лютого)(дата звернення: 15.08.2022).)
7. Say Jean-Baptiste. (2001) A Treatise on Political Economy; or The Production, Distribution, and Consumption of Wealth. Batoche Books, Kichener. 269 p.
8. Friedman Milton (1962) Capitalism and Freedom. University of Chicago Press, Chicago. 202p

References

1. Bazylevich, V.D. (2004), Istoriiia ekonomichnykh uchen [History of ecoeconomics], Znannja, Kyiv, Ukraine.
2. Kundytskyi, O. and Hrytsynyak, O. (2012), “Theoretical foundations of determining the essence of the professional and qualification composition of the workforce”, Formation of market economy in Ukraine. Science coll., vol. 28, pp. 111-115.

3. Kundytsky, O.O. (2011), Rehuliuvannia finansovoi bazy vidtvorennia faktoriv vyrobnytstva [Regulation of the financial base of reproduction of factors of production], Triada plus, Lviv, Ukraine.

4. Marshall A. (1997), Principles of economics, Prometheus Books, New York, USA.

5. Kozjuk V.V. (2015), Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky [History of ecoeconomics], TNEU, Ternopil, Ukraine.

6. Romashov, I. (2022), “How the labor market in Ukraine changed during the 100 days of the war”. [Online], Official website of the Ministry of Finance of Ukraine, available at: [https://minfin.com.ua/ua/2022/06/08/86791297/#:~:text=In%20Ukraine%20after%20100%20days,%20in%20research%20robota.ua.&text=According%20to%20research%2C%20currently%20on,\(as%20of%202024%20February\)\(Accessed:15August2022\).](https://minfin.com.ua/ua/2022/06/08/86791297/#:~:text=In%20Ukraine%20after%20100%20days,%20in%20research%20robota.ua.&text=According%20to%20research%2C%20currently%20on,(as%20of%202024%20February)(Accessed:15August2022).)

7. Say, J.-B. (2001), A Treatise on Political Economy; or The Production, Distribution, and Consumption of Wealth, Batoche Books, Kichener, Canada.

8. Friedman, M. (1962), Capitalism and Freedom, University of Chicago Press, Chicago, USA.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2022 р.